

Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis*, prijevod s turskog, uvod i komentar Mehmed Mujezinović, Zenica: Vrijeme, 2021, 497 str.

Jedan od najpoznatijih sarajevskih hroničara Mula Mustafa Bašeskija pod pseudonimom Ševki od 1746. do 1805. godine napisao je djelo koje je i sam nazivao *kitap* ili *medžmua*, što bi u prijevodu na bosanski jezik značilo knjiga ili bilježnica. Međutim, među eminentnim istraživačima i poznavacima djela vlada mišljenje da ova *knjiga* nije službeni dokument, umjetničko djelo, a ni opća historija, već svojevrsni *dnevnik o toku života*. Zbog forme djela i sadržaja bilješki naprikladnijim nazivom smatra se *Ljetopis*, pri čemu u njemu autor navodi da mu je namjera “bilježiti datume nekih događaja koji se zbiše u gradu Sarajevu i Bosanskom ejaletu” uz objašnjenje da “sve što zabilježiš ostaje, a sve što se pamti nestaje”. Bašeskijin *Ljetopis* je već odavno prepoznat kao dokument od iznimno velikog značaja za političku i kulturnu historiju Sarajeva i Bosanskog ejaleta, dok se Bašeskija smatra pouzdanim i objektivnim ljetopiscem. Naime, podaci koji su nam dostupni u bilješkama i hronikama bosanskih fratara tog doba u potpunosti se slažu s onima navedenim u *Ljetopisu*, pri čemu se ponekad čini kao da su *napisani po dogovoru*.

Ljetopis je napisan na osmansko-turskom jeziku, kao što smo već istakli, u drugoj polovini 18. i početkom 19. stoljeća, arapskim *nesbi* pismom, a njegov prijevod na bosanski jezik, uvod i komentar je sačinio Mehmed Mujezinović. Mnogobrojnost perzijskih i arapskih jezičkih konstrukcija, posebno arapska leksika, učinili su da jezik Mula Mustafe Bašeskije bude iznad svakodnevnoga govornog jezika. Iako je napisan na osmansko-turskom jeziku kakvim se u to vrijeme u Sarajevu govorilo u upravnoj administraciji, književnosti i nauci, Bašeskijin stil je poseban jer sadrži i riječi bosanskog jezika, budući da je sam zapisivač porijeklom iz Bosne i turski mu jezik nije bio maternji. Pojedine rečenice su u potpunosti na njegovom maternjem, odnosno bosanskom jeziku, pri čemu se i zbog toga *Ljetopis* značajno razlikuje od drugih književnih djela nastalih u to vrijeme. Dakle,

primjetna su odstupanja od ustaljenih pravila osmansko-turskog pravopisa jer je Bašeskija želio da djelo bude istovremeno razumljivo i narodu. *Ljetopis* je do sada objavljivan nekoliko puta, a najnovije izdanje uz jezičke, tehničke i dizajnerske promjene je doživio 2021. godine. Prvi nepotpun prijevod *Ljetopisa* sačinio je Riza Muderizović koji ga je objavio u dva navrata u *Glasniku Zemaljskog muzeja* u Sarajevu 1918. i 1919. godine. Međutim, taj prijevod bio je samo prijevod prijepisa *Ljetopisa* od Muhameda Enverija Kadića i Šejha Sejfudina Kemure. Također, pored toga što je bio predmet pomnog naučnog proučavanja, Bašeskijin *Ljetopis* je poslužio i kao inspiracija bosanskohercegovačkom književniku i novinaru Rešadu Kadiću (rođen 1912. godine u Sarajevu) da napiše književno-publicističko djelo *Bašeskijin posljednji zapis* u kojem je zaokružio svoje kazivanje o Sarajevu 18. stoljeća kroz ovo djelo i druge pisane historijske izvore.

Prijevod *Ljetopisa* Mehmeda Mujezinovića prvi je put objavljen 1968. godine, potom 1987. godine, da bi zenička kuća Vrijeme 2021. ponovno stampala Mujezinovićev prijevod s njegovim uvodom i napomenama ovog izdanja, i to sada kao knjigu tvrdog uveza, veličine 190x270 cm s 497 strana. Ovo najnovije izdanje *Ljetopisa* podijeljeno je na periodična poglavlja po hidžretskoj (HE) i godini po novoj eri (NE), odnosno na sljedeća razdoblja: 1746–1757, 1756–1766, 1766–1776, 1776–1785, 1785–1795. i 1795–1805. godine. Budući da je Bašeskija navodio službene nazive sarajevskih mahala koje su imena dobivale po osnivačima pojedinih džamija, a kako je svaka mahala imala i svoje drugo ime po kojem je bila poznata u narodu, u novom izdanju nakon sadržaja *Ljetopisa* (33-431) pokraj službenih naziva mahala navedeni su i narodni nazivi za iste mahale, ukupno njih stotinu. Pored toga, u novom izdanju *Ljetopisa* se nalazi rječnik u kojem su data pojašnjenja na bosanskom jeziku za turcizme koji su se koristili i izvori koje je autor Mehmed Mujezinović koristio, prilagodio i na taj način dao pojašnjenja pored sačinjenog prijevoda *Ljetopisa*.

Dr. Kerima Filan sačinila je pogovor ovog najnovijeg izdanja *Ljetopisa*, kojim se, između ostalog, niz godina i naučno bavi. Kao vrsni poznavalac *Ljetopisa*, u jednom od svojih radova dr. Filan se dotiče grafijskih i jezičkih

karakteristika Bašeskijinog stila. Ona posebno ističe Bašeskijino obraćanje čitaocu riječima *ma'lum ola* (neka se zna), *fe-fhem* (pa shvati šta ovo znači), *kis 'ala haza* (usporedi i promisli) koje je mjestimično postavio u svome tekstu. Na taj način, naglašava dr. Filan, autor se ne obraća samo čitaocima svoga doba već i onima u budućnosti, što pokazuje njegova sljedeća rečenica: “Kada ovu moju knjigu, ovu medžmuu, budu gledali u neka druga vremena koja dođu poslije mene...” U svojoj detaljnoj analizi *Ljetopisa* dr. Kerima Filan zaključuje da je Mula Mustafin tekst u isto vrijeme i život, kao i uputa u razmišljanje o životu, pri čemu Mula Mustafa ukazuje posebno na ono čega u njegovom svijetu ima, a ne bi trebalo biti. Ono što ovo izdanje *Ljetopisa* razlikuje od prethodnog izdanja iz 1968. godine jeste niz očiglednih i pohvalnih priređivačkih izmjena koje su navedene na kraju knjige. Te izmjene, u odnosu na izvornik iz 1968. godine, uglavnom su tehničke intervencije, ali djelimično i sadržinske. Sam *Ljetopis* je podijeljen na šest dekada, učinjene su izmjene leksike, pravopisa, dodati naziva ulica i lokacija, izbrisane su neke napomene prevodioca, izvršene određene redaktorske izmjene i urađeno je novo, savremeno grafičko oblikovanje. Jedna od najvećih novina koja je obogatila ovo novo izdanje *Ljetopisa* jesu audioinserti koji se aktiviraju skeniranjem QR koda na početnim stranicama svakih od šest poglavlja *Ljetopisa*. Na taj način čitaoci se povezuju na YouTube kanal u kojem je dostupan audiosnimak *Ljetopisa* koji čita bosanskohercegovački glumac Nermin Tulić koji je niz godina igrao Mula Mustafu Bašeskiju u Pozorištu mladih u Sarajevu.

Mula Mustafa Bašeskija je rođen u Sarajevu 1731. ili 1732. godine. Od rane mladosti istakao se u mektebu kao vrijedan i pametan učenik i tu je postao kalfa, odnosno pomoćnik imama. Izučio je kazaski zanat, ali se time nije bavio, već je obavljao dužnost imama i hatiba Buzadži hadži Hasanove džamije u Sarajevu koji je napustio. Bašeskija je cijeli život bio *sklon knjizi*, a slušao je predavanja o šerijatskom pravu i astronomiji kod muderisa Gazi Husrev-begove mederese. Bio je član derviškog reda kaderija i posvećen *tesavufu*, odnosno islamskom misticizmu. To je pokazao kroz određene izraze i riječi koje se vezuju za sufizam, što je u konačnici utjecalo na

njegov pogled na svijet. Njegova neraskidiva veza s Bogom očitovala se kroz vlastite komentare koje je u *Ljetopisu* zapisao povodom nekih događaja i pojava. Dok je bilježio svakodnevnicu svog vremena, u svom dućanu pod Sahat-kulom kod Imaretskog hana u Mudželet sokaku bavio se pisarskim poslovima. Kao javni pisar i vjerski službenik, u svojoj pisarnici učenike medrese i druge osobe je podučavao arapskoj kaligrafiji i nasljednom šerijatskom pravu. Ponovo je preuzeo dužnost imama Buzadžića džamije koju je obavljao sve dok se nije razbolio. Godine 1801. je doživio srčani udar a historijska vrela nam kazuju da je umro 15. augusta 1809. godine.

Mula Mustafa Bašeskija je *Ljetopis* počeo pisati 1746. godine i neprekidno ga je vodio do 1805. godine. Original *Ljetopisa* se danas čuva u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu. Rukopis ima 165 paginiranih listova formata 19x27 cm, pisan je na debljem papiru i ima kožni povez. Sadržaj Bašeskijinih zapisa veoma je šarolik i tematski neujednačen, budući da autor prelazi s jedne teme na drugu. To je najbolje pojasnila dr. Kerima Filan kazavši da se teme koje on zapisuje ustvari nižu onako kako ih život nanosi. Međutim, precizno hronološko bilježenje utjecalo je na to da tekst ima karakteristike *sređenosti*. Pisao je dnevnik javnog života u svome okruženju. Kako je pripadao ljudima od znanja, bio je u skupini znalaca koji žive i rade svoj posao. Kroz taj dnevnik pokazao je sebe kao čovjeka koji nije morao ići u Istanbul da na visokim školama postane čovjek. Pokazao je moć malog čovjeka – da svugdje gdje se nađe djeluje svojom malom idejom, da svojom učenošću i razboritošću skreće pažnju i utječe na svijet, ističe dr. Kerima Filan.

Ova vrijedna Bašeskijina zaostavština obogaćena je i drugim podacima koji se odnose na osmanske vladare, vladare iz svjetske historije, četvoricu halifa, sarajevske mahale, džemate, neke događaje iz historije islama, poznate datume iz Osmanske države, zatim raznim pričama, dosjetkama, šalama, a donosi i šest pjesama na turskom i jednu na bosanskom jeziku, koje je Bašeskija zabilježio, kao i snove i njihovo tumačenje, alfabet hebrejskog, bosanskog i italijanskog jezika, tri narodne pjesme na bosanskom jeziku, neke zagonetke, križaljke, niz narodnih naziva biljaka i slično. Autor je do 1769. godine događaje bilježio ispreturano po hidžretskim godinama

i mjesecima. Međutim, te godine počeo je voditi *Ljetopis* uz prisjećanje na neke ranije događaje uz koje je naznačio godinu. Na taj način izbje gnute su nejasnoće u hronološkom slijedu određenih događaja, pojava i slično.

U prvoj dekadi *Ljetopisa* od 1746. do 1757. godine (33-45) između ostalog, saznajemo o zemljotresu koji se dogodio, izgradnji sebilja na Baščaršiji, smrti sultana Mahmuta, požaru u Hanikahu, neredima u Bosanskom ejaletu, posebno u Sarajevu, kao i brojnim drugim događajima. U drugoj dekadi od 1756. do 1766. godine (48-101) Bašeskija je zabilježio vrijedne podatke o pogibiji braće Morić, pohodu vojske na crnogorsko područje, pljački hadžija u Arabiji, bolesti ospica kod djece u Sarajevu, astmi, velikim kišnim oborinama, dostavi municije u Sarajevo, cijenama hljeba, ubistvu pratnje Mehmed-paše Kukavice u Mostaru, popravci Ferhadije i Baščaršijske džamije, bolesti među životinjama, urodu voća, nerodnim godinama, snijegu do Jurjeva na Trebeviću, kugi i drugim pojavama. U ovom dijelu Bašeskija hronološki i poimenično navodi umrle u ovom periodu.

U trećoj dekadi od 1766. do 1776. godine (105-187), između ostalog, saznajemo o urodu šljive požegače, gradnji Magribije džamije, velikoj bujici koja je srušila mlin u Kasapskoj čaršiji i nekoliko dućana u Kazandžiluku, dokinuću plaća za sedamdeset i dvojicu janjičara, hronogramu o osvajanju Ostroga, ruskom opsjedanju Hotina, lažnom fermanu koji su sastavili “lažljivci i varalice”, nestašici i oskudici suhog mesa, zabrani izvoza stoke u Vidin i Karavlašku iz vojnih razloga, protivljenju stanovnika Fojnice, Visokog i drugih kadiluka da daju ratnu pomoć, premlaćivanju dvije prostitutke koje su protjerane u Skoplje, vješanju jedne žene nemuslimanke koja je nožem ubila svog muža, kao i drugim događajima. Osim navedenih prostitutki, druge žene se spominju u porodičnom okruženju, odnosno u okolnostima iz porodičnog života u ulozi supruge, majke i kćeri. U četvrtoj dekadi od 1776. do 1785. godine (191-299) navode se podaci o dućanu Mula Mustafe Bašeskije, rušenju brane na Bendbaši usljed nabujale Miljacke, poplavama na Baščaršiji, zanimljivim pojavama kao što su čudnovati crvi koji su pojedeli lišće na zerdelijama, požarima, proračunima o povećanju stanovnika

Sarajeva, ubistvima, sušnim godinama, velikom broju umrlih porodilja, cijenama pšenice, gradnji kafane, kuća i hana u Carevoj mahali gdje su se ranije nalazili mostarski dućani, ponovnoj pojavi kuge, odmetnicima u Rogatičkom kadiluku i drugim dešavanjima. U petoj dekadi od 1785. do 1795. godine (303-389) saznajemo da je u to vrijeme bio raspisan porez u svrhu ratne pomoći koji je smatran izrazito visokim, aktualnoj mobilizaciji, prisutnoj oskudici, skupoći, intenzivnoj kiši tokom ljeta, autorovom radu u dućanu, kao i tome da je u ime supruga i majki pisao pisma vojnicima, njihovim muževima i sinovima na vojnim ratištima u Dubici, Banja Luci, Gradiški, Ostrovici i Bijeljini. Bašeskija je zabilježio da je i njegov dućan u kojem se bavio pisanjem izgorio u požaru, pri čemu je nastavio pisanje pisama u haremu Begove džamije. Bašeskija spominje zanimljivosti poput fermana kojim je bilo naređeno da se za svaku ovcu i kozu naplaćuje po jedna para poreza zvana čibuk, ali da Bošnjaci nisu željeli plaćati taj porez. Također, bilježi brojna druga zbivanja u Sarajevu u tome periodu.

Iz posljednje šeste dekade koja obuhvata period od 1795. do 1805. godine (393-431) doznajemo više o nametnutom porezu za trgovinu u svrhu pojačanja zaštite bosanske granice, ponovnoj pojavi kuge, obilnim kišama i nabujaloj Miljacki usljed čega je čaršija bila puna blata i pijeska, utvrđivanju granice s Austrijancima, skupoći životnih namirnica, dolasku pehlivana u Sarajevo, ulasku Francuza u Egipat, izmjeni olovnog pokrova u Carevoj džamiji, pravljenju novih česmi i slično.

Ljetopis Mula Mustafe Bašeskije bogat je brojnim informacijama koje je autor smatrao važnim, kako za sebe tako i za Sarajevo i Bosanski ejalet. Kao imam, hatib i pisar često je bio u kontaktu s ljudima i direktno dolazio do informacija o događajima i pojavama iz svakodnevnog života, a bilježio je i svoje lično iskustvo i utiske. Uz umrle osobe bilježio je podatke o njihovim navikama, osobinama, po čemu su bili poznati, čime su se bavili, sklonostima i slično. Mula Mustafa je na taj način želio pokazati prolaznost života i da je s ovog svijeta otišao i bogat i siromah, i debeo i mršav. On, između ostalog, navodi: "Bilježit ću imena svojih prijatelja i poznanika koji

umru da bih bio zahvalan na životu” i “da bih se ja grešnik podsjećao na prolaznost života i imao na umu da je na kraju ovoga puta smrt.” Jedan od zapisa odnosi se i na trgovca hadži Begu Dardaganiju iz Sarajeva za kojeg je zapisao sljedeće: “Nanovo je napravio veliku kuću, pravi saraj, ali nije u njoj proveo ni godinu dana. Sav je bio otekao i od toga je umro, otišao je s ovog svijeta. Ko umije primiti pouku, u ovome je primjeru ima.” Jedna od tema koja zauzima mjesto u Bašeskijinom Ljetopisu je i druženje uz *sohbet halvu* koje su održavali on i njegovi prijatelji. Saznajemo da se stanovništvo u ljetnim mjesecima okupljalo petkom i provodilo vrijeme u druženju. Tome svjedoči podatak da je 1781. godine sa svojom porodicom Bašeskija otišao u Zgošće i u Sarajevu ostavio svoj posao pisara, dužnost imama u Buzadžinoj džamiji i kuću u Mimar Sinanovoj mahali. Za razlog svog odlaska na selo naveo je *teferič* – odnosno želju i potrebu za kratkoročnom promjenom životne sredine.

Ljetopis Mula Mustafe Bašeskije je vrijedno svjedočanstvo o proteklom vremenu, on je poput prozora koji, kada se otvori, čitaocu omogućava da uđe u njegov svijet, u svakodnevnicu druge polovine 18. stoljeća, čuje zvuk čaršije, pijace, kovača, graju djece iz mekteba, žubor Miljacke, ezane sa džamija, vidi mističnost tekija, karavanu trgovaca, ali i gradsku sirotinju kako čeka pred imaretima, pri čemu sve to začuđeno posmatraju strani hodači. Autorov stil pisanja i izražavanja, raznolikost tema i mnoštvo podataka iz skoro svih aspekata života koje je Mula Mustafa Bašeskija uvrstio u svoj *Ljetopis*, koji kao takav predstavlja vrijedan izvor za kulturnu i društveno-političku prošlost Sarajeva i Bosanskog ejaleta, preporuka su za ponovno iščitavanje Bašeskije i itekako opravdani razlozi za još jedno, dopunjeno i priređeno izdanje ove knjige. Konstatacija dr. Kerime Filan da je Mula Mustafa Bašeskija kroz sufijsko poimanje svijeta imao dosljedan odnos prema svemu o čemu je pisao tokom pedeset godina i da takvi zapisi odaju čovjeka stabilnoga duha povod je više da i mi toplo preporučimo ovo vrijedno djelo.

Amir Džinić